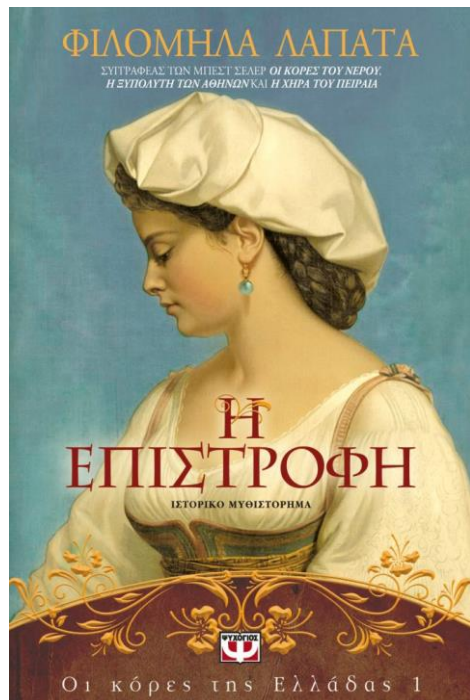

Η επιστροφή (Οι κόρες της Ελλάδας #1) - της Φιλομήλας Λαπατά

Χειμώνας του 1835. Στην Αθήνα του Όθωνα φτάνει ο Σέργιος Βογιατζόγλου, διαχειριστής της αμύθητης περιουσίας μιας μυστηριώδους γυναίκας από την Κωνσταντινούπολη, για δουλειές της αφεντίκινας του. Η πόλη που αντικρίζει δεν έχει καμία σχέση με το άλλοτε ένδοξο παρελθόν της ενώ το μετέωρο βήμα της από την τουρκοκρατία στη βασιλεία είναι ακόμη ασταθές. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του συναναστρέφεται πολύ κόσμο, γνωρίζει μικρά και μεγάλα μυστικά της κωμόπολης αυτής, προετοιμάζει το έδαφος για την άφιξη της αρχόντισσάς του, δεν περίμενε όμως να ερωτευτεί κι ο ίδιος, και μάλιστα ένα πλάσμα εντελώς διαφορετικό από αυτόν! Ποια είναι η μυστηριώδης Λέγκω Ασλάνογλου και γιατί ήρθε να εγκατασταθεί σε ένα μέρος σαν την Αθήνα, φτωχό, βρώμικο, με χιλιάδες άβολες τοποθεσίες και ακόμη περισσότερους ιδιόμορφους τύπους;

Η κυρία Φιλομήλα Λαπατά ξεναγεί τον αναγνώστη με τη συναρπαστική της πένα στην εποχή της οθωνικής Αθήνας, ζωντανεύοντας χιλιάδες γωνίες και κατοίκους, παραθέτοντας συναρπαστικά και εύληπτα πάρα πολλές πληροφορίες για τα πάντα: συκοινωνίες, ρυμοτομία, επαγγέλματα, αρχιτεκτονική, πολεοδομία, κοινωνικές τάξεις, χιλιομετρικές αποστάσεις, συνθήκες υγιεινής και διαβίωσης, νοσοτροφίες και αντιλήψεις. Άφθονα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που μόνο κατόπιν εμβριθούς μελέτης και έρευνας μπορεί κάποιος να εντοπίσει, να εμπεδώσει και να αναπαραστήσει. Η πλοκή εξελίσσεται σταδιακά, μιας και το μυθιστόρημα συστήνει έναν προς έναν τους κεντρικούς ήρωες που θα αποτελέσουν το σύμπαν του Βογιατζόγλου, με αφορμή μια γνωριμία μαζί τους ή ένα περιστατικό ή μια φήμη. Υπάρχει πληθώρα χρονικών, κοινωνικών και οικογενειακών αφετηριών (από τη μακρινή Λαμία ως τους νομάδες Σαρακατσάνους κι από το 1800 ως το 1821) που δείχνουν την εξέλιξη της πόλης, της χώρας, των ανθρώπων και τον τρόπο που φτάσαμε ως την ημέρα που ξεκινάει η ιστορία μας («...έννας αόρατος ομφάλιος λώρος ένωνε με τις παραδόσεις του τους Αθηναίους», σελ. 245). Νερουλάδες, γανωματήδες, αργόσχολοι πρώην αγωνιστές του 21, ζητιάνοι, πόρνες, ελάχιστοι γραμματιζούμενοι κι ακόμη λιγότεροι φραγκοφορεμένοι συχνάζουν σε ξενοδοχεία, καφενεία και λοκάντες, δυσαρεστημένοι από την κακή κατάσταση των δρόμων και την αφθονία σκόνης. Μέσα από τα μάτια του Βογιατζόγλου, η περιγραφή είναι ρεαλιστική και γλαφυρή: «Σε κάθε πρόσωπο Αθηναίου, με τον οποίο διασταυρωνόταν, ο Βογιατζόγλου έψαχνε, επί ματαίω, να βρει την ευγένεια της φυλής, ένα ηθικό και υπαρξιακό βάρος, κάτι τέλος πάντων να θυμίζει τους απογόνους μιας ένδοξης πόλης με επιβλητικό μεγαλείο, η οποία είχε κυριαρχήσει με το πνεύμα και την ισχύ της σε όλο τον αρχαίο κόσμο. Μια ακαθόριστη αίσθηση απογοήτευσης τον κυριέψε. Ένωσε κάπως σαν να είχε υποστεί έναν αδυσώπητο αισθητικό βιασμό» (σελ. 129). Το αφηγηματικό παρόν εναλλάσσεται συνεχώς με διάφορες φάσεις του παρελθόντος ανάλογα με τη χρονική αφετηρία που αφορά το συγκεκριμένο πρόσωπο, του οποίου την ιστορία μαθαίνουμε. Κάποια στιγμή, πηγαίνουμε ακόμη πιο πίσω, στα προεπαναστατικά χρόνια, να δούμε την υποτελή στους Τούρκους πολίχνη: «Σ' εκείνη τη γη, τη γεμάτη αρχαία ιστορία και ηρωισμούς, οι χριστιανοί ζούσαν με θυμό, αυταπάτες και ξερό ψωμί... Οι Αθηναίοι, καταπιεσμένοι και πεινασμένοι, ήταν

έτοιμοι να πεθάνουν ανά πάσα στιγμή γιατί δεν είχαν άλλο λόγο για να ζήσουν» (σελ. 245-246). Και η αφήγηση, σαν ασταμάτητος νερόμυλος του χρόνου, μας φέρνει ξανά στο παρόν της Λέγκως και του Βογιατζόγλου.

Η συγγραφέας ξέρει να αφηγείται ιστορίες που θα κρατήσουν τον αναγνώστη μέχρι το τέλος κι ας καθυστερούν κατά κάποιον τρόπο την εξέλιξη της κυρίως δράσης. Ποιος δε θέλει να μάθει για τους κωμικούς τύπους που συχνάζανε στα καφενεία, για την κωμικοτραγική περιπέτεια μιας μοιχαλίδας, για το πώς εξελίχθηκε το περιτοχισμένο τότε χωριό της Αθήνας σε κυψέλη εμπορικών και άλλων δραστηριοτήτων; Ποιος δε θέλει να σεργιανίσει σε τοπόσημα που σήμερα είναι μετονομασμένα ή εντελώς ξεχασμένα, θαμμένα ή κατεδαφισμένα; Ποιος δε θα αναρωτηθεί πώς συνδέονται μεταξύ τους όλα αυτά τα εκλεκτά και ξεχωριστά πρόσωπα που διάλεξε η κυρία Λαπατά να αφηγηθεί τις ιστορίες τους και τι ρόλο θα έχουν στη συνέχεια; Ειδικά όταν διαπιστώνει ο αναγνώστης πως δεν είναι ο μόνος στην εξέλιξη της ιστορίας, μιας και οι παρένθετες προτάσεις που υποδηλώνουν την κρίση της γράφουσας πετιούνται αναπάντεχα και δίνουν νέα διάσταση στην αφήγηση: «Το πέτυχε όμως; Έτσι νομίζουμε..Μπορεί και να κάνουμε λάθος όμως» (σελ. 191) ή αλλού: «Αυτά όμως έγιναν αργότερα» (σελ. 44) και «Τείνουμε να πιστέψουμε πως ήταν μονάχα κακοήθειες» (σελ. 59). Αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό επιτρέπει και σε μια κομψή νότα χιούμορ να παρεισφρήσει στις δύσκολες στιγμές, ελαφραίνοντάς τις.

Ομολογώ πως, αθηνοτραφής γαρ και ερωτευμένος με την περιοχή της Πλάκας, στην οποία δε χάνω ευκαιρία να τριγυρίζω, μέχρι τη μέση του βιβλίου ρουφούσα άπληστα κάθε λεπτομέρεια που μου παρέθετε με αφειδώλευτη αγάπη και γερή γραφή η συγγραφέας, σεργιάνισα σε εκκλησίες που γκρεμίστηκαν, παζάρια που κατεδαφίστηκαν, μέρη όπου σήμερα μπορεί να βρει κανείς αναστηλωμένη την αρχαία Αγορά, σε στρατές που σήμερα έγιναν δρόμοι κυκλοφορίας αυτοκινήτων ή άλλαξαν χρήση ή σημασία. Ειδικά με τη Λοκάντα της Κοραλίας Τζάβαλου στη γωνία Ερμαϊκής και Αιολικής οδού (σημερινές Ερμού και Αιόλου), το ανάκτορο στη ρούγα της Χρυσαιώτισσας (σημερινή οδός Αδριανού) και το σπίτι της Λέγκως Βαρβαρέσου στην οδό Κυδαθηναίων, πριν αγοράσει αυτό απέναντι απ' τα ανάκτορα, οι εικόνες που γεννά η αφήγηση είναι παραστατικότερες και με αέρα νοσταλγίας γι' αυτά τα τόσο διαφορετικά χρόνια. Από ένα σημείο και μετά όμως, που είχα φτάσει στην εξέλιξη της κεντρικής ιδέας, τη θανάσιμη εκδίκηση, και καταγράφονται εξαιρετικά ψυχογραφήματα θυτών και θυμάτων και όσο αποκαλύπτεται η πραγματική ταυτότητα της Λέγκως, ακόμη κι εκεί τοποθετήθηκαν ψηφίδες παρελθόντος ηρώων-δορυφόρων, που ενσωματώθηκαν συν τω χρόνω στο περιβάλλον της Λέγκως και της Κοραλίας. Είχα νιώσει γεμάτος και πλήρης αρκετές σελίδες πιο πίσω, είχα καταλάβει πώς ήταν η Αθήνα και οι κάτοικοί της, έβλεπα ολοκάθαρα το φόντο στο οποίο δρούσαν οι ήρωες και όσο πλησίαζα στο τέλος τόσο ήθελα να ολοκληρωθεί η ιστορία χωρίς άλλες παρένθετες αναφορές. Αυτό το συναίσθημα ενίσχυσαν και οι εκτενείς παράγραφοι. Έφτασα σε σημείο διχασμού: να αποστασιοποιηθώ από την πλοκή και να εντρυφήσω στις συναρπαστικές πτυχές της Ιστορίας ή να παραλείψω τις μικρολεπτομέρειες και να ψάξω να δω τι απέγιναν οι αγαπημένοι μου χαρακτήρες; Κανείς όμως δεν μπορεί να γυρίσει την πλάτη του στην κυρία Λαπατά ούτε να ξεχωρίσει με ποια γνωρίσματα της γραφής της θα ταξιδέψει στα βιβλία της.

Το ύφος και η αφηγηματική ικανότητα της συγγραφέως είναι αξεπέραστα. Με εξίσου άφθονα καλολογικά στοιχεία, μεταφορές και παρομοιώσεις, χιούμορ και τρυφερότητα, λυρικές περιγραφές, ο αναγνώστης γνωρίζει τον Σέργιο Βογιατζόγλου, τη λοκαντιέρα Κοραλία Τζάβαλου, τη μοιχαλίδα Πιπίνα Μπιμπίκου, τον έμπιστο αγωγιάτη Μπάμπη Τζίτζικα, τον κωμικό Γεργάκη Λελούδα, τη βοηθό Ανυσία Βουζίνη, τον νοτάριο Νεόφυτο Βαβύλα, τον περίεργο ιερωμένο Βαρνάβα Καφκοκλή και τόσους άλλους! Ολοζώντανες και διεισδυτικές περιγραφές, πάνθεον διαφορετικών ψυχολογικών και σωματικών γνωρισμάτων, χαρακτηρισές τοποθετημένοι σωστά στο ιστορικό πλαίσιο του βιβλίου, συντεχνίες ανά περιοχή με τους δικούς τους κώδικες επικοινωνίας και διαφορετικές ανάγκες επιβίωσης... Ζουν, περπατάνε, προσμένουν, αντιδρούν, ερωτεύονται σε μια μικρή πόλη όπου ο ελαιώνας της ανθούσε, η Πειραιώς δεν είχε χαραχτεί ακόμη, τα Πατήσια ήταν κτήματα πασά που δόθηκαν στο ελληνικό δημόσιο κι όσοι έχτιζαν εκεί θεωρούνταν ιδιότροποι (βλ. έπαυλη Μάλκολμ, σημερινό Άσυλο Ανιάτων). Όλη αυτή η μαγική αναπαράσταση ξεκινάει μ' ένα συγκλονιστικό πρώτο κεφάλαιο, όπου ο Βογιατζόγλου φτάνει στον Πειραιά και ανεβαίνει στην Αθήνα. Εκεί είναι λες και σου ψιθυρίζει η κυρία Λαπατά, προσμετρώντας με το βλέμμα της έναν νοερό χάρτη της εποχής, τι θα δεις ανεβαίνοντας, τι θα θαυμάσεις, τι θα σε παραξενέψει. Με τον ίδιο τρόπο αποκτάει σάρκα και ψυχή η Αθήνα καθαυτή: «... μια πολίχνη εκείνα τα χρόνια με τούρκικο χρώμα: οκτώ πλατώματα με τριάντα έξι ενορίες» (σελ. 36). Εκτός από τη μαγεία που πρέπει να είχε η περιοχή του σημερινού Ελαιώνα, η Πλάκα, η αγαπημένη μου γειτονιά, αναπνέει με τον δικό της, αυθεντικό αέρα, ακόμη διαιρεμένη σε Αλικοκκο και Ριζόκαστρο, συνοικίες σήμερα χαμένες για πάντα: «Τις παραμονές του χειμώνα τα σπίτια της Πλάκας έμοιαζαν ζωγραφισμένα με νερομπογιά» (σελ. 220). Έχουμε υπέροχες λυρικές περιγραφές και βαθιά διεισδυτικότητα στην ψυχογραφία των ανθρώπων που μας καλωσορίζουν στις ζωές τους, όπως στη σελ. 385: «Το πρόσωπό της είχε μια έκφραση περίεργη, σαν εκείνου που δεν αγάπησε τη ζωή και είχε γεννηθεί μοναχά από υποχρέωση», ή παρακάτω: «Άρχισε τότε να πέφτει μια βροχή ελαφριά, τρυφερή, που θύμιζε κλάμα παιδικό μιας πονεμένης παιδικής ηλικίας» (σελ. 155) και τέλος: «Σαν αγριόχορτα ξεφύτρωναν οι άνθρωποι στην Αθήνα του 1835» (σελ. 194).

Εκτός από τα τοπία και την ιστοριογραφία, καταγράφονται στο βιβλίο οι κοινωνικές εξελίξεις και οι αλλαγές των ηθών. Αντιλήψεις ξεπερασμένες σήμερα και τόσο αυστηρές τότε κυριαρχούν και προσδιορίζουν την κοινωνία όπου δρουν οι πρωταγωνιστές και οι δευτερεύοντες ήρωες. Η θέση της γυναίκας αποτυπώνεται σε αποσπάσματα σαν τα ακόλουθα: «Σιγά σιγά, καθώς τα χρόνια βάραιναν πάνω στη σχέση του ζεύγους Τζάβαλου, η Κοραλία μεταβλήθηκε σε πράγμα, το οποίο ο Τζώρτζης μπορούσε να κάνει ό,τι ήθελε» (σελ. 41). Ακόμη χειρότερα: «Θα γίνονται κάτι νυχτερινά αγγίγματα στο κορμί σου αλλά εσύ θα κλείνεις τα μάτια, α σκέφτεσαι κάτι άλλο εκείνη την ώρα... Όταν θα κρατήσεις το παιδί σου στην αγκαλιά, θα νιώσεις πως αυτή η αναγκαστική βραδινή θυσία σου είναι τιποτένια μπροστά στο μεγαλείο της μητρότητας. Αυτό είναι ο

γάμος!» (σελ. 253-255). Τονίζονται επίσης η αξία των γραμμάτων και η σοβαρή έλλειψή τους μετά από μια αιματοβαμμένη Επανάσταση («Εκείνη, βέβαια, ήθελε κόρες, γιατί πίστευε πως η πικρή και βασανισμένη γη της Ελλάδας, έπειτα από τόσους αιώνες με φωτιά και τσεκούρι, κλέφτικο, μάχες, θάνατο κι αίμα, είχε ανάγκη απ' την τρυφεράδα, την αυτοεκτίμηση, την ηρεμία και την ειρήνη που μόνο οι γυναίκες είναι ικανές να δώσουν», σελ. 44). Η σκωπτικότητα και η έντονη αρνητικότητα για οτιδήποτε καινοτόμο ή ρηξικέλευθο που αντιτίθεται στα χρηστά ήθη είναι οι κινητήριοι άξονες για πολλές ενέργειες, που επιφέρουν φυσικά και τις αντίστοιχες συνέπειες μα πάνω απ' όλα έναν έντονο φόβο Θεού: «Αυτά ήταν χαλαρά αθηναϊκά ήθη και διαβολικές συμπεριφορές, τις οποίες καταδίκασε και η ίδια η Εκκλησία» (σελ. 276).

Κι όλα αυτά, οι μικρές και μεγάλες ιστορίες, τα παθήματα, οι περιπέτειες, τα γέλια και τα κλάματα δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια εισαγωγή στην τραγική ιστορία της Λέγκως Ασλάνογλου, μιας ανείπωτης προδοσίας με αναπάντεχες συνέπειες για όλη της την οικογένεια. Το κρυμμένο μυστικό βγαίνει επιτέλους στην επιφάνεια και συναγωνίζεται σε τραγικότητα και θάνατο την ιστορία των Ατρείδων. Ο διάλογος που αναπτύσσεται όταν φτάνει επιτέλους στον σκοπό της με τον άνθρωπο που ήρθε να εκδικηθεί ήταν ανυπέρβλητης αξίας και μου γέννησε έντονα και αντικρουόμενα συναισθήματα. Άλλη μια ιδέα που θέλει να περάσει η συγγραφέας είναι το κόστος μιας βεντέτας και το βάρος της ψυχής σε σταγόνες αίματος. Αξίζει λοιπόν κάποιος να εκδικηθεί, όσο βασανισμένος ή αδικημένος κι αν είναι; Πρέπει να συγχωρούμε; Ή μήπως όλο αυτό δεν είναι παρά ένας φαύλος κύκλος, μέσα στον οποίο θα αφανιστεί κάθε ηθική έννοια και αξιοπρέπεια ψυχής; «...βλέπει την έφιππη Λέγκω ν' απομακρύνεται προς τη δημοσιά. Τη Λέγκω που έχει την ψυχική δύναμη να καταστρέφει ανθρώπους. Τη Λέγκω που τα έχει όλα... αλλά δεν έχει τίποτα» (σελ. 387). Πιστεύω ακράδαντα πως σε μια δεύτερη ανάγνωση θα αντιληφθεί εύκολα κάποιος το δίπολο Κοραλίας και Λέγκως, δύο εντελώς διαφορετικών γυναικείων χαρακτήρων, που ίσως (γιατί όχι;) εκπροσωπούν και τις δύο διαφορετικές προσωπικότητες της Ελλάδας: η μία θέλει να πάρει το αίμα της πίσω γυρεύοντας όσα της στέρησαν και η άλλη, κόντρα στην ηθική και τις αρχές της εποχής και του τόπου, παρ' όλα τα χτυπήματα της μοίρας, δεν το βάζει κάτω και συνεχίζει να προχωρά. Έχουμε λοιπόν ένα μυθιστόρημα, έχουμε καλολογικά στοιχεία, έχουμε όμως και δεύτερες αναγνώσεις και κρυμμένα εννοιολογικά μυστικά!

«Η επιστροφή» είναι το πρώτο βιβλίο της σειράς «Οι κόρες της Ελλάδας» και διαδραματίζεται κυρίως μεταξύ των ετών 1836-1838 ενώ κάποια παρελθοντικά γεγονότα ταξιδεύουν τον αναγνώστη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ως το 1800 κι από κει στα επαναστατικά χρόνια. Με εκτενείς παραστατικές περιγραφές, άφθονη συναρπαστική λεπτομέρεια τόπων, αντικειμένων μα πάνω απ' όλα ψυχών, με μια ενδιαφέρουσα κεντρική ιδέα, το βιβλίο καταγράφει ήθη, έθιμα, εικόνες, εντυπώσεις, νοοτροπίες, αντιλήψεις μεροκαματιάρηδων και ανερχόμενων αστών σε μια πόλη που τρέφεται από τον Ελαιώνα της, σεργιανά στα ελάχιστα πλακόστρωτα δρομάκια της νέας πρωτεύουσας, καλωσορίζει με ελπίδες τον Όθωνα, αγωνίζεται να επιβιώσει μαζί με τη δυσβάσταχτα δανεισμένη Ελλάδα και αρχίζει να στήνει τα σωστά πιόνια που θα προχωρήσουν την πλοκή στο επόμενο βιβλίο. Γυναίκες, η ελπίδα της νέας εποχής και ταυτόχρονα βαθιά κρυμμένες στο νοικοκυριό του σπιτιού τους, άντρες, που κοκορεύονται, σουλατσάρουν, ξέρουν τα πάντα και τίποτα, καλοζούν, κρατούν τις τύχες του σπιτικού και της χώρας τους στα χέρια τους. Κάθε πράξη έχει και τις συνέπειές της, κάθε δράση και την αντίδρασή της. Το πρώτο βιβλίο της σειράς «Οι κόρες της Ελλάδας» είναι ένα εύπλουν, δυνατό καράβι που φτάνει στο λιμάνι κι αρχίζουν να κατεβαίνουν οι αναρίθμητοι επιβάτες του δεύτερου βιβλίου, σ' ένα ταξίδι που δε θες να τελειώσει.